

La industrialització de Sabadell, 1780-1913: una visió a llarg termini

1. EL PUNT DE PARTIDA: UNA VILA PAGESA I ARTESANA.
 - 1.1. Sabadell tenia una activitat manufacturera antiga: la indústria drapera
 - 1.1.1. Aquesta activitat s'havia intensificat al llarg del segle XVIII.
 - 1.1.2. A les darreries del segle s'hi va afegir una nova activitat: la indústria cotonera.
 - 1.2. No partíem, doncs, d'una vila estrictament pagesa: ens ho mostra l'estructura de l'activitat de la població masculina
 - 1.2.1. Això ja es palesa en l'estructura del cadastre de 1771 (caps de casa), com també ens ho va mostrar la Dra. Anna Cabré amb les llicències d'esposalles.
 - 1.2.2. També ens ho reafirmen les dades dels homes aptes per a les armes de 1794.
 - 1.2.3. I fins i tot, en els inicis del procés d'industrialització, el 1824, es pot observar aquest punt de partida.
 - 1.2.4. Naturalment, l'omissió de l'activitat femenina esbiaixa cap avall el pes de l'activitat tèxtil.
 - 1.3. De viles, amb activitat manufacturera preindustrial, n'hi havia moltes, com podem comprovar en aquest mapa de les poblacions amb tissatge llaner el 1760.
 - 1.3.1. Aquesta activitat manufacturera preindustrial podia ser la base per a la industrialització.
 - 1.3.2. Però, en cap cas era una condició suficient. Moltes d'aquest viles no van ser capaces d'endegar aquest procés.
2. LES CLAUS DE LA INDUSTRIALITZACIÓ
 - 2.1. Demografia i creixement industrial
 - 2.1.1. La gran embranzida demogràfica del segon quart del segle XIX: immigració i formació de la ciutat.
 - 2.1.2. Una industrialització amb dos motors: tissatge manual de cotó en cru i desplegament de la indústria drapera.
 - 2.2. La formació del districte llaner vallesà i la ciutat fàbrica
 - 2.2.1. Les claus de l'èxit vallesà: especialització en draperia de qualitat, capacitats tecnològiques i dinamització comercial.
 - 2.2.2. Un procés industrial endogen i complet. Endogen: és a dir, basat en capacitats locals, prou atractives per captar el suport comercial i financer de comerciants barcelonins. Complet: tot el procés industrial es realitzava a Sabadell i reunia totes les especialitats de la indústria llanera: filatura i

tissatge de llana cardada, filatura i tissatge d'estam, producció de llana regenerada (una vegada obtinguda, seguia el procés de la llana cardada) i ram de l'aigua (aprestos, acabats i tintatge).

2.2.3. Aglomeració industrial i producció flexible: la ciutat fàbrica. Les economies internes, obtingudes per les empreses amb la mecanització, foren completades per les economies externes, derivades de l'aglomeració industrial. Aquesta aglomeració explica que fossin molt poques les empreses integrades verticalment, que predominessin les empreses especialitzades verticalment i que les barreres d'entrada a la formació d'empreses fossin relativament baixes.

2.3. Les indústries subsidiàries i els inicis de la diversificació industrial. La indústria llanera es va desplegar de manera completa, com hem vist, però alhora va generar una demanda interindustrial que va arrossegar el creixement d'altres activitats manufactureres i de serveis.

2.3.1. La primera indústria que va sorgir com a subsidiària de la draperia fou indústria metal·lomecànica, especialitzada en reparació i construcció de maquinària tèxtil. Més endavant, es van obrir oportunitats de negoci per a produir altres màquines.

2.3.2. De les impremtes, en bona mesura, també podríem dir el mateix, si bé aquí hi convergia també una altra demanda, la del desenvolupament social i cultural de la ciutat.

2.3.3. Els serveis per a la indústria: del transport a les finances.

2.4. La ciutat fàbrica no és només un nexa de mercats, és també una construcció institucional. Una construcció institucional que sorgeix de dos vessants.

2.4.1. El primer és vertebrar els mercats locals i establir els elements de cooperació necessaris per a un funcionament més eficient de la ciutat fàbrica. Dotar-se d'infraestructures i altres béns públics: subministrament d'aigua (1843), de gas (1852)... Promoure els interessos industrials: Gremi de Fabricants (refundat el 1879), Cambra de Comerç (1886)... Crear, amb objectius distints, entitats financeres: Caixa de Sabadell (1859), Banc de Sabadell (1881)

2.4.2. El segon sorgeix de les dinàmiques socials i culturals de la pròpia ciutat. Així, en el mercat de treball hi ha una evident resposta obrera amb els sindicats, que culmina amb la creació de L'Obrera (1870); els treballadors també es van dotar d'associacions per satisfer altres necessitats: el mutualisme, que es consolida amb la Federació de Germandats (1896); i el cooperativisme de consum: Cooperativa la Sabadellenca (1881). I com a expressió de les actituds de sociabilitat de les diferents classes socials de la ciutat, un estol d'entitats culturals, sovint originades en taules de cafès: teatres, casinos, ateneus...

2.4.3. El govern local, l'Ajuntament, també és òbviament una peça clau en diversos aspectes d'aquest entramat institucional.

3. EN CONCLUSIÓ: LA CIUTAT DE 1910.
 - 3.1. La culminació de la transformació: les dades d'activitat masculina del padró de 1910
 - 3.1.1. L'empetitiment de l'activitat agrària. Encara seria més petita si poguéssim agregar les dades de l'activitat femenina i consideréssim l'activitat total.
 - 3.1.2. L'engrandiment del sector tèxtil, que seria més gran encara amb la inclusió de l'activitat femenina.
 - 3.1.3. El creixement dels serveis, determinat pels serveis a la indústria i per la demanda de serveis generada pel creixement urbà.
 - 3.2. Darrere les xifres
 - 3.2.1. La realitat de la ciutat fàbrica, la integració de producció fabril i residència urbana, que ens mostra el mapa d'edificis industrials de 1911, just abans de l'electrificació, és a dir, quan cada un d'aquests edificis comptava amb el seu propi convertidor energètic: màquina de vapor, motor de gas i rodes hidràuliques.
 - 3.2.2. Sobre l'agricultura "residual". L'activitat agrària dels sabadellencs no es pot estudiar només en el marc del terme municipal. Eren molts els que tenien en propietat o en possessió peces de terra en els municipis contigus al terme. Especial era el cas de Sant Pere de Terrassa, que incloïa les parròquies de Sant Julià d'Altura i de Sant Vicenç de Jonqueres, incorporades a Sabadell el 1904. Dues coses estan clares, tot i que, especialment la segona, requereixen un estudi aprofundit. La primera, el tipus de conreus: expansió de la vinya fins a la fil·loxera; abandonament de la vinya a partir de la fi del segle XIX i retorn al cereal i, sobretot, a les plantes farratgeres; i manteniment de l'horta vella al Ripoll. La segona: la terra era treballada a temps parcial en peces petites per gent d'oficis no agraris i a temps complet per pagesos (masovers, parcers) que operaven explotacions de més abast.

Bibliografia:

Josep M. Benaül Berenguer, "La industrialització de Sabadell: per què i com" a Josep M. Benaül, Jordi Calvet i Esteve Deu (eds.), *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Barcelona, Fundació Bosch i Cardellach i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pp. 27-65.

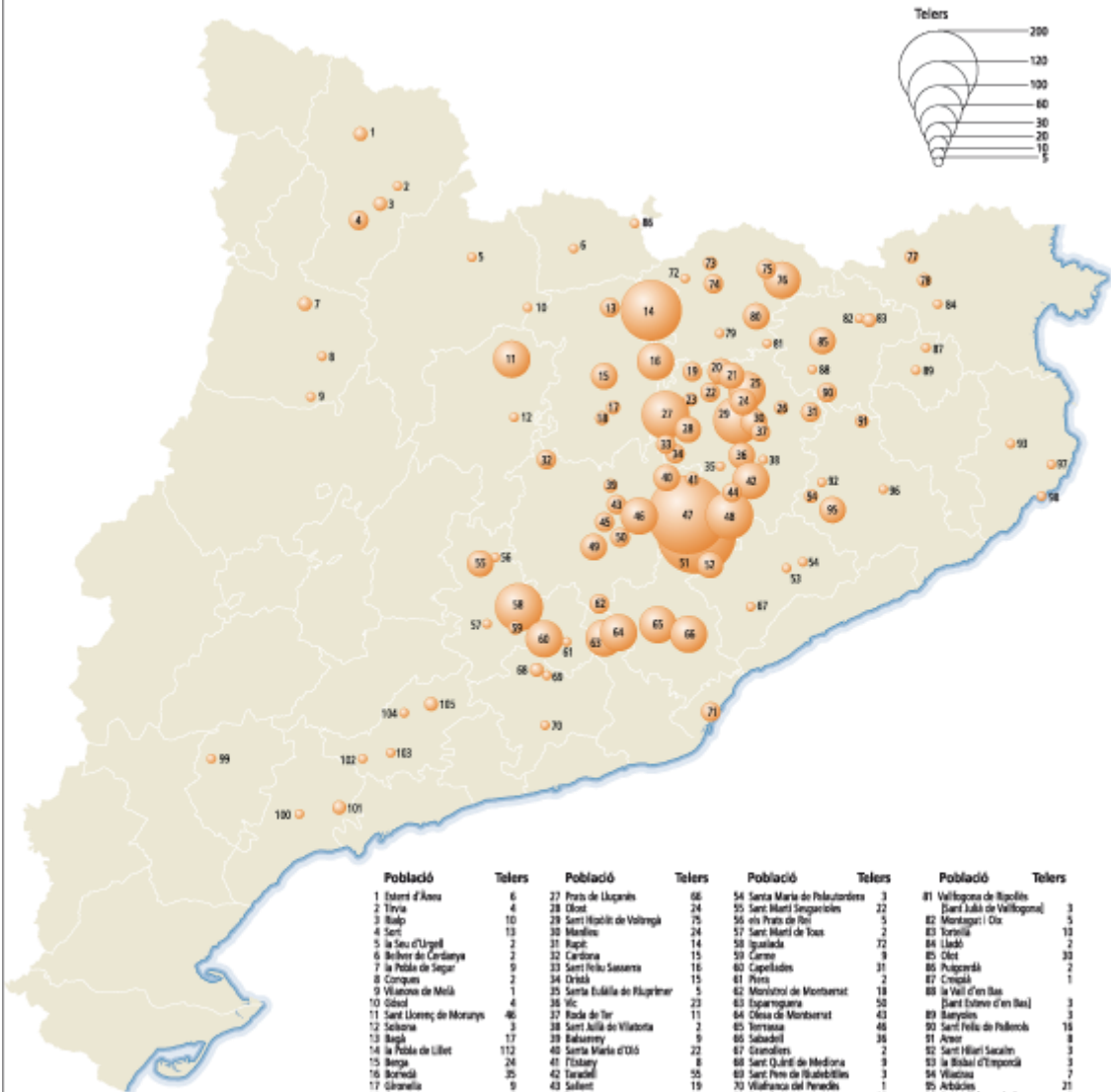
Josep M. Benaül Berenguer i Lúdia Torra Fernández, "El Gremi de Paraires i la vila pagesa i artesana, 1500-1813" a J. M. Benaül (dir.), *El Gremi de Fabricants de Sabadell, 1559-2009. Organització empresarial i ciutat industrial*, Sabadell, Fundació Gremi de Fabricants de Sabadell, 2009, pp. 24-71.

Josep M. Benaül Berenguer, "Formació de la ciutat industrial i organització de l'empresariat, 1814-1913" a *íbid.*, pp. 72-213.

Enriqueta Camps Cura, "Industrialización y crecimiento urbano: la formación de la Ciudad de Sabadell", *Revista de Historia Económica*, V, 1 (1987), pp. 49-71.

Esteve Deu Baigual, *La indústria tèxtil llanera de Sabadell, 1896-1925*, Sabadell, Col·legi de Doctors i Llicenciats, Delegació de Sabadell, 1989.

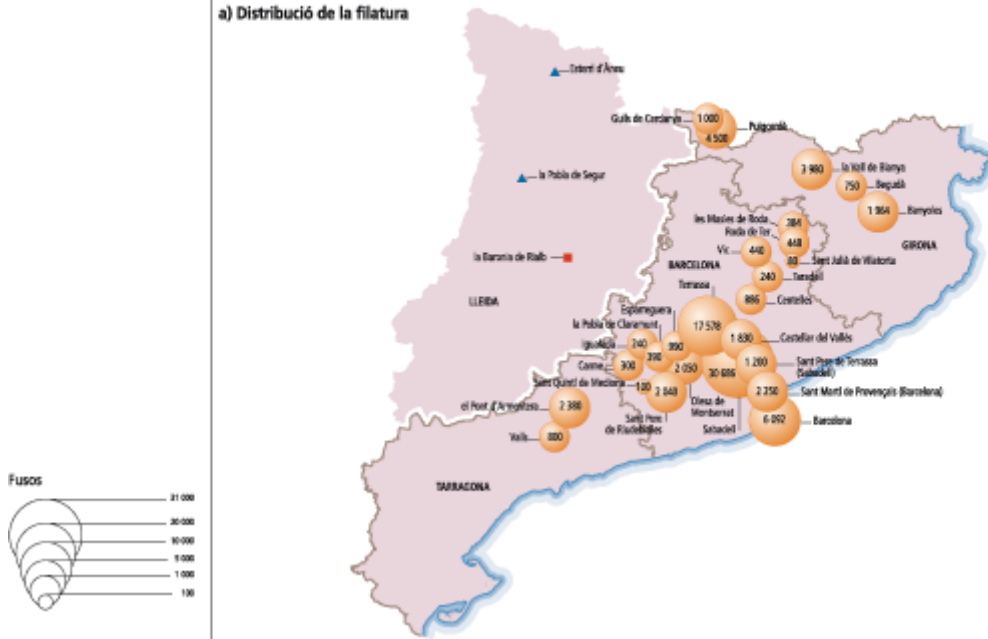
La indústria tèxtil llanera, 1760 (localitats i telers)

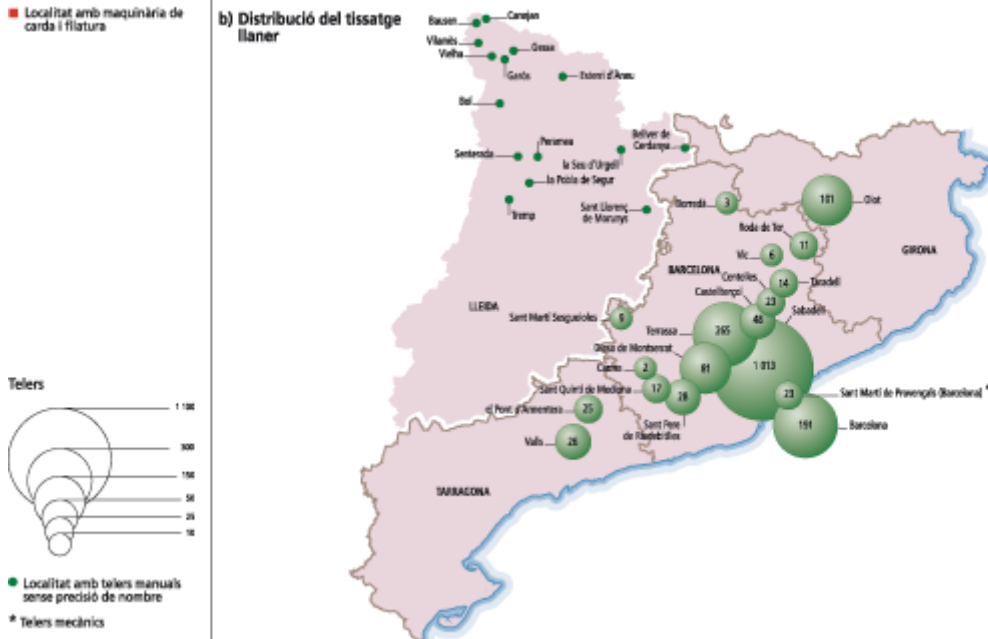
Població	Telers	Població	Telers	Població	Telers	Població	Telers
1 Estret d'Àneu	6	27 Prats de Lluçanès	66	54 Santa Maria de Palautordera	3	81 Vallfogona de Riudó	3
2 Tivissa	4	28 Olot	24	55 Sant Martí Seguricoles	22	82 Montgat i Ota	5
3 Riudó	10	29 Sant Hipòlit de Volp	75	56 els Prats de Rei	5	83 Torrà	10
4 Sant	13	30 Manlleu	24	57 Sant Martí de Tous	2	84 Lladó	2
5 la Seu d'Urgell	2	31 Ripoll	14	58 Igualada	72	85 Olot	30
6 Bellver de Cardener	2	32 Cardener	15	59 Carreu	9	86 Puçerguà	2
7 la Pobla de Segur	9	33 Sant Feliu de Saserra	16	60 Capellades	31	87 Crespà	1
8 Comques	2	34 Oribó	15	61 Prats	2	88 la Vall d'en Bas	3
9 Vilanova de Meià	1	35 Santa Eulàlia de Prágnier	5	62 Monistrol de Montserrat	18	89 Sant Esteve d'en Bas	3
10 Olot	4	36 Vic	23	63 Esparragars	50	90 Banyoles	3
11 Sant Llorenç de Morunys	46	37 Roda de Ter	11	64 Olesa de Montserrat	43	91 Sant Feliu de Pallerols	18
12 Selva	3	38 Sant Julià de Vilatorrada	2	65 Torruella	46	92 Arçobis	3
13 Ripoll	17	39 Sabadell	9	66 Sabadell	36	93 Sant Miquel de Sacalm	3
14 la Pobla de Lillet	112	40 Santa Maria d'Odi	22	67 Genodors	2	94 la Bisbal d'Empordà	3
15 Berga	24	41 l'Estanyol	8	68 Sant Jordi de Mediona	9	95 Vilacoba	7
16 Borredà	35	42 Santolí	55	69 Sant Pere de Riudebitlles	3	96 Arbúcies	31
17 Gironella	9	43 Sabadell	19	70 Vilatorrada del Penedès	1	97 Santa Coloma de Farners	3
18 Casanova	6	44 Tona	11	71 Barcelona	18	98 Palautós	1
19 Alpera	16	45 Santpedor	19	72 Planols	5	99 Cabacés	3
20 Montesquiu	24	46 Aiguà	45	73 Queralba	6	100 Riudecanyes	1
21 Sant Quirze de Besora	23	47 Moià	102	74 Ribes de Freser	13	101 Riudà	6
22 Sant Joan de Lluçanès	19	48 Castelló	68	75 Vilallonga de Ter	18	102 Alcover	1
23 Perallada	7	49 Manresa	22	76 Camprodon	31	103 Vall	4
24 Torró	24	50 Nouvedós	25	77 Maçanet de Cabrenys	7	104 Brull	2
25 Sant Pere de Torelló	31	51 Castellserçol	104	78 Sant Llorenç de la Muga	8	105 el Pont d'Armentera	7
26 Santa Maria de Carç	7	52 Sant Feliu de Codines	28	79 Ripoll	5		
		53 Sant Antoni de Vilatorrada	3	80 Sant Joan de les Abadesses	26		

Distribució de la filatura i del tissatge llaner a les províncies de Barcelona, Girona i Tarragona, 1861. Lleida, mitjans de la dècada de 1840

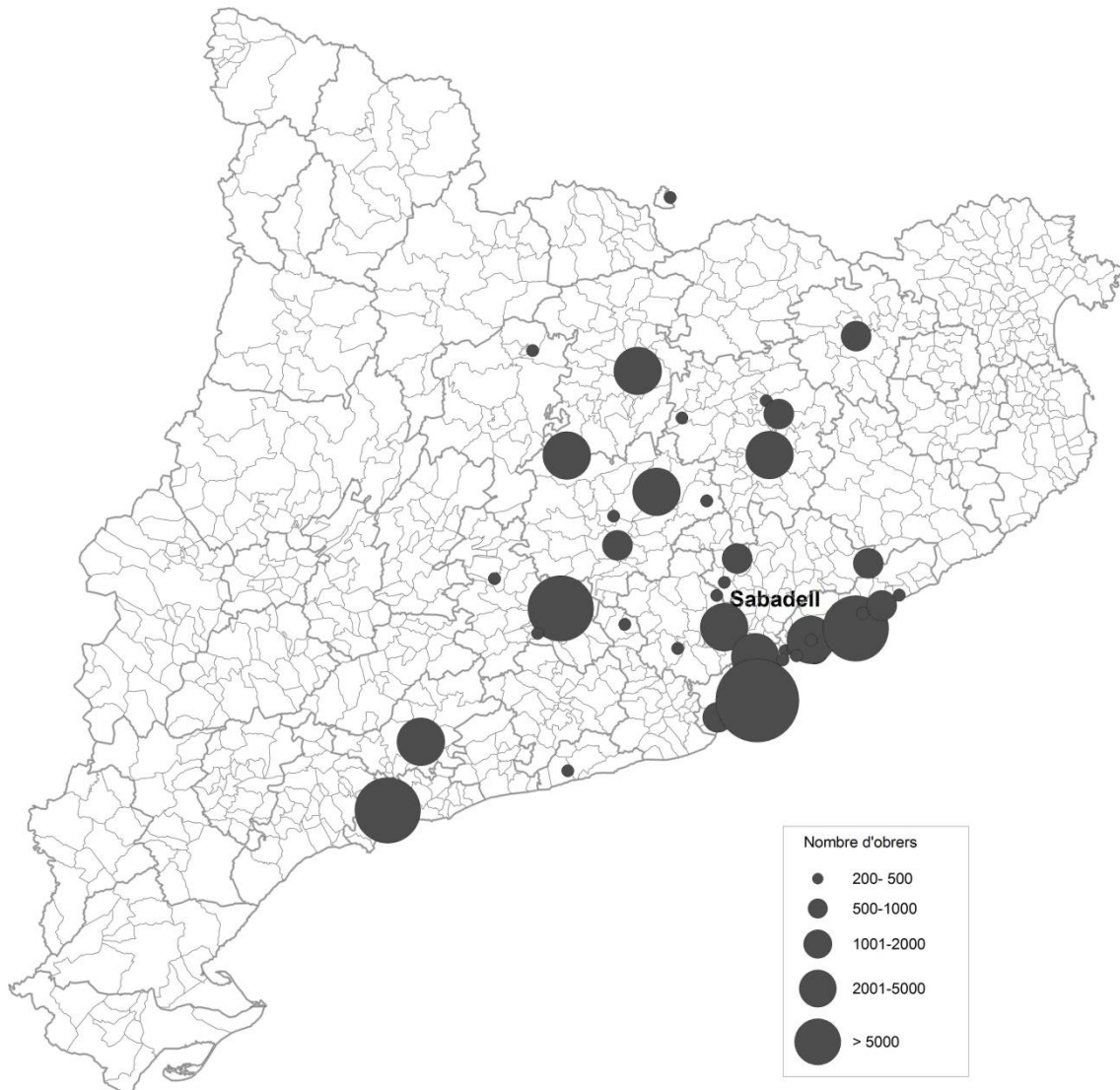
a) Distribució de la filatura

b) Distribució del tissatge llaner

Les 40 localitats principals de tissatge cotoner, 1850 (obrers)

Aquestes 40 localitats reunien 48.083 obrers (87,7%); altres 79 localitats sumaven 6.722 obrers (12,3%). Les localitats amb més de 1.000 obrers eren aquestes.

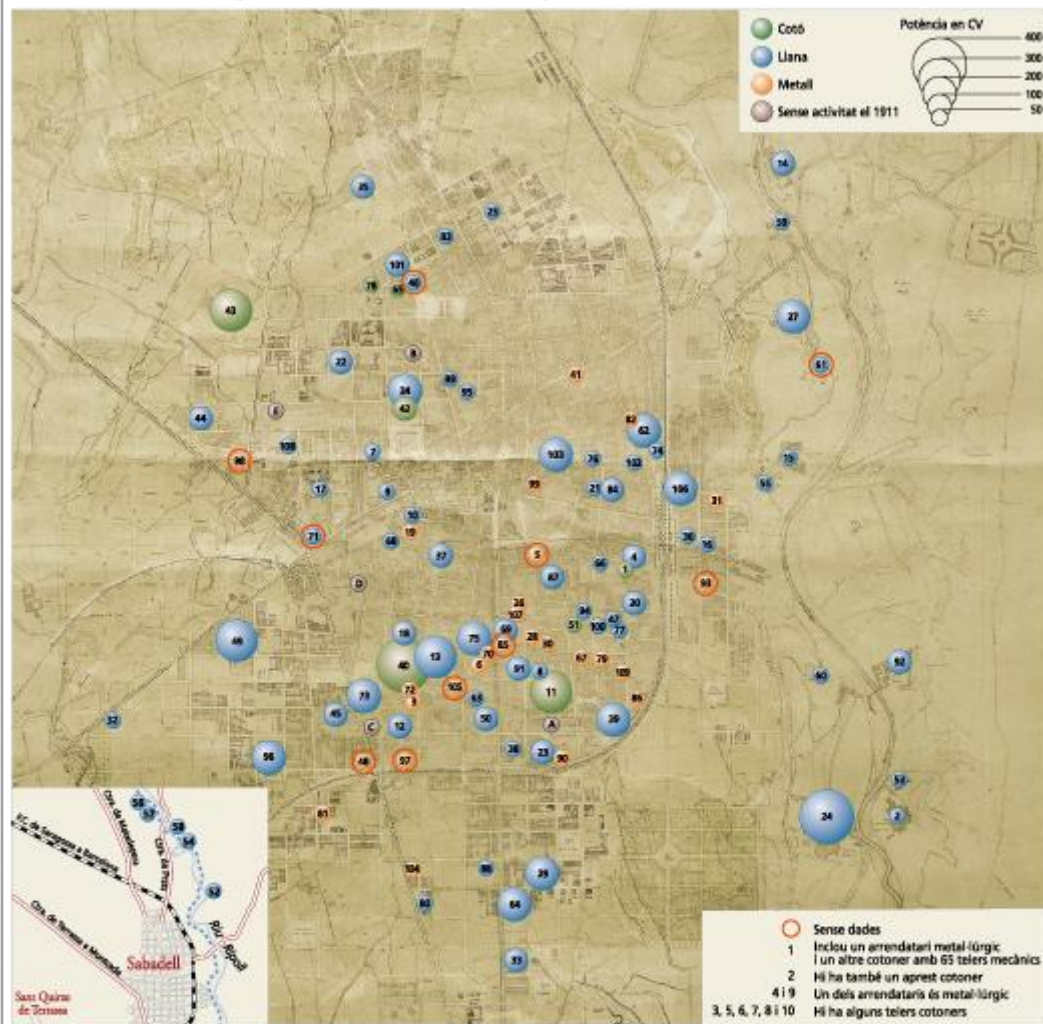
Barcelona	16.453
Reus	4.690
Mataró	2.563
Igualada	2.339
Sabadell	1.635
Vilassar de Dalt	1.634
Valls	1.405
Vic	1.362
Berga	1.360
Sant Andreu de Palomar	1.242
Sallent	1.036
Cardona	1.004

La ciutat-fàbrica, 1911

11 | 5 | 8 |

Edificis fabrils de les indústries tèxtils i metal·lúrgiques* a Sabadell, 1911

*forjadors, calderers, constructors de màquines i fabricants de cordes. No inclou els llaners i els petits tallers de serralleria

1 AMAT, JULIÀ	24 CUADRAS I PRIMS SA, SUCCESSORA DE	47 MAGRÀ, CAL	70 MUTJÓ	93 SEIXAS I CA, MATEU
2 AUGUSTÍ AND. SABADELLENSE	25 CUSIDÓ	48 MANALL, FREDERIC	71 NAPOLEÓ, CAL	94 SERVA, LA - CLARAMUNT
3 BACIANA, JOAQUIM	26 CUTRINA I FIGUERAS	49 MARCET	72 NUNTI, MARCET	95 SERRAT, D'EN
4 BAGA	27 DANIELA, CA LA	50 MASSAGUÉ - CAL BORDA	73 OL DE LA - CASABLANCAS	96 SIBUYOL
5 BALART I SAUS	28 DEBEULE	51 MAYOLA - J. ANIMON PADRÓ	74 PATOLA, CA LA	97 SOLER PELL, RAFAEL
6 BAS	29 DUCH - CAL BORN	52 MOL DE L'AMAT	75 PAST	98 TAVO, CAL
7 BASSÓ	30 DURAN I CASABANCAS, SUCCESSORS	53 MOL DEL CAMPREDÓ	76 PLANAS VICENÇ	99 TALLER ANTON
8 BRIS	31 ELECTROCAL, LA	54 MOL D'EN FORT	77 RAIBEL, JOSEP	100 TALLER JACOB
9 BRU, RAMON	32 ENYCH	55 MOL FONTANET	78 POCH, BLANQUIGI	101 TOLU, D'EN
10 BRUGAS SERRAT	33 ESCAPCAT	56 MOL GALI	79 PONS GERMANO	102 TRAS CASABANCA
11 BRUTAU - D'EN PALÀ	34 ESCOLET, DE L'	57 MOL MORNOU	80 PUJOLA CASABANCAS, C.	103 TURULL - D'EN VALL - SABADELLS
12 BUXEDA MOLI	35 ESTRUCH	58 MOL DE MORNACH	81 RAL, DIEGO	104 VALLS SIMÓ, JOSEP
13 BUXEDA VELL	36 FARRERA, LA	59 MOL TORRELLA	82 REAL	105 VENTAFORT, FRANCISC
14 BUXÓ I FELL, JOSEP	37 POLSERA, D'EN - CALDER	60 MOL TRES CREUS	83 ROMERA, CAL	106 VILA RUSTE
15 BUXÓ, MOI	38 GUALT, FRANCISC	61 MOL VIC	84 ROVIRA	107 VILA RIVOM, JOSEP
16 CANDÉS, PIPI	39 GORINA I WALLS	62 MOLINS JAUME	85 SAGRERA, FELIX	108 VILAR, DENIS I GA
17 CASABLANCAS FÀBRI, JOSEP	40 GRAN DEL COTÓ	63 MOLINS GERMANO	86 SALLA, MOI	109 VILARCA I CA
18 CASABANOVAS, QUIM - ESCARDAT	41 GUS SAUSCH/ICA - CAL PERE MINARE	64 MOLINS I ROCAMORA	87 SALLARÉS I LA	
19 CASSAT PRAT, TOMAS	42 JAFFRÉ, DE L'	65 MOMBRI	88 SAMPERS, PALI	Edificis sense activitat
20 CODINA	43 JEPU MOLI, CAL	66 MONEJUS, CAL	89 SAMBRODEL	A BORBELL
21 COMENSA	44 LLACOSTINA I SAMPERS	67 MONTERRAT, FRANCISC	90 SALMELL QUINYT	B CASABLANCAS FÀBRI, EUGEN
22 COMBES I REU	45 LLORON	68 MONTLLOR	91 SALS	C CASABANOVAS, J. D.
23 ORMAT - GORINA	46 MACÀ, GENS	69 MORRAL	92 SEC, D'EN	D SALVADO I ORNYET
				E SERVA, PILES D'ESTRE

Quadre 1. L'activitat masculina a la vila preindustrial, 1771-1824

	1771	1794	1824
Agricultura i ramaderia	35,8	27,1	27,4
Indústries tèxtils	30,7	35,5	30,0
Altres manufactures no tèxtils i construcció	16,0	17,4	21,2
Serveis	6,3	9,5	12,6
Pobres i inhàbils	3,8	0,1	2,4
Sense dades	7,4	10,3	6,4
	100,0	99,9	100,0
Total d'homes a cada base estadística	394	671	1.440

Fonts: 1771 i 1794 (Benaul: 1991); 1824 (Benaul i Torra: 2009)

1771: homes caps de casa

1794: homes de 15 a 65 anys

1824: homes a partir d'11 anys; inclou clergues

Quadre 2. L'activitat masculina a la ciutat-fàbrica, 1910

Agricultura i ramaderia	11,4
Indústries tèxtils	47,2
Metal·lúrgia	6,5
Construcció i similars	7,7
Activitats artesanals	6,7
Serveis	20,2
Total	99,7
Total d'homes de 15 a 64 anys	9.377

Font: Deu (1989) i (1975: treball inèdit)

Quadre 3. Evolució de la força de treball a la indústria llanera, 1849-1913

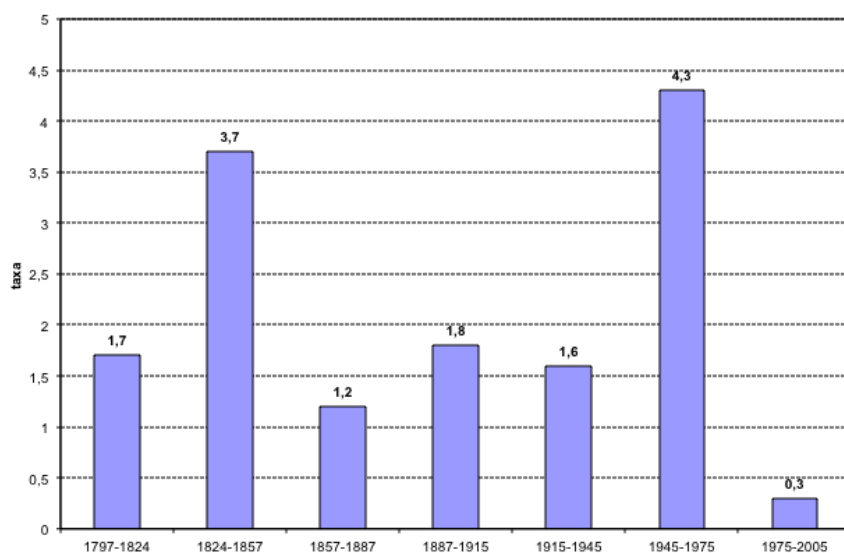
	Total	homes	dones	nens
1849	2.328	770	1.368	90
1858	3.135	1.485	1.100	550
1868	3.679	1.675	1.370	634
1893	5.730	2.780	2.040	910
1900	6.130	2.780	2.340	1.010
1913	6.733	3.148	2.840	745

Font: Benaul (2009)

Quadre 4. Població de Sabadell i lloc en el rànquing demogràfic dels municipis catalans

	habitants	rànquing
1787	2.212	56
1797	2.680	
1824	4.183	
1857	13.945	11
1887	19.643	
1915	32.398	2

Gràfic 1. Taxa de variació anual de la població per trentennis o períodes equivalents, 1797-2005

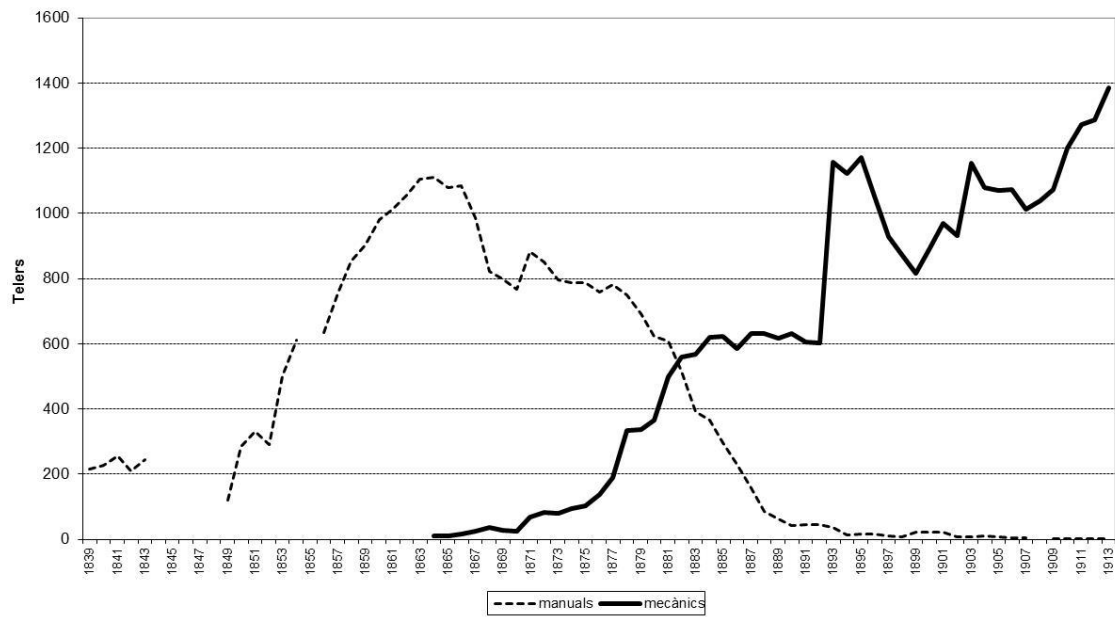
Font: Benaul (2009)

Quadre 5. Origen de la població

	1824	1850	1889	1910
Sabadell	82,1	62,0	57,4	58,0
Resta de Catalunya	17,7	36,7	34,2	33,9
País Valencià		0,3	3,3	4,2
Resta d'Espanya i estranger	0,2	1,0	1,5	3,9
sense dades			3,6	
	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Camps (1987) i Deu (vegeu quadre 2)

Gràfic 2. Equipament declarat de tissatge llaner a Sabadell, 1839-1913 (telers)

Gràfic 3. Equipament declarat de filatura llanera a Sabadell, 1850-1913 (fusos mecànics)

Gràfic 4. Equipament declarat de tissatge cotoner a Sabadell , 1839-1900 (telers)

